

НАКНАДА ЗА ПРЕТРПЉЕНЕ БОЛОВЕ У ЈУГОСЛОВЕНСКОМ ПРАВУ

Идеја накнаде, нарочито новчане накнаде, за претрпљене болове данас је општеприхваћена у југословенском праву. Наиме, и у правној теорији и у пракси усвојено је схватање да оштећеном лицу треба признати право на накнаду за претрпљене болове као једном облику неимовинске штете, и то поред накнаде за њене друге облике и независно од њих. При томе, сматра се да новчана накнада за претрпљене болове и неимовинску штету уопште и не представља накнаду у правом смислу речи. Јер, овом накнадом не постиже се успостављање онаквог стања какво је постојало пре проузроковања физичких односно, психичких болова оштећеном. Ова накнада је, по својој природи, сатисфакција која се даје оштећеном зато што су повређена његова осећања као део његових неимовинских добара. Тако схваћена, накнада за претрпљене болове у савременом југословенском праву представља један облик у којем се манифестује накнада за неимовинску штету уопште.

1. Овакав став југословенске правне теорије у погледу принципа и облика накнаде за претрпљене болове, резултат је релативно дуге еволуције схватања о оправданости и могућности накнаде неимовинске штете. Почети ове еволуције запажају се већ у другој половини XIX века, а у провј половини XX века почела су, истина изузетно, да се јављају у југословенској правној теорији схватања о оправданости накнаде неимовинске штете.⁽¹⁾ Међутим, до радикалне промене у схватањима о овом питању дошло је у периоду од завршетка другог светског рата до данас. У том периоду схватање о накнади за претрпљене болове еволуирало је од тзв. негативне теорије, до данас општеприхваћене теорије о признавању права на накнаду за претрпљене болове.

Наиме, непосредно по завршетку другог светског рата неки од југословенских аутора који су се бавили проучавањем питања накнаде неимовинске штете⁽²⁾ бранили су мишљење да нема места накнади штете за претрпљене болове. При томе, они су полазили од тога да се не могу

(1) М. Константиновић, *Накнада моралне штете*, Политика, 25. 12. 1938. М. Kalodera, *Накнада неимовинске штете*, Zagreb, 1941.

(2) А. Прокоп, *Постоји ли по нашем законодавству могућност накнаде штете због умањења изгледа на удају*, „Архив за правне и друштвене науке“, 1949, бр. 3, стр. 467-471; I. Milić, *Основне смјернице за правла о поправљању штете (de lege ferenda)*, „Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu“, 1951, стр. 167-180.

изједначавати морални и материјални интереси грађана, па се штета настала повредом субјективних осећања не може ценити по мерилима која су објективна и која се примењују приликом процене материјалне штете. Зато, према схватању заступника ове тзв. негативне теорије, неимовинска штета излази из оквира објективног права, па се оштећеном не може пружити у области имовинског права законска заштита његових интереса који су повређени проузроковањем болова које он трпи. Он ту заштиту може остваривати искључиво на плану кривичног права, с обзиром на то да постоји и друштвени интерес да се заштити личност појединаца као припадника одређене друштвене заједнице.

Међутим, после вишегодишњих живих дискусија о оправданости накнаде неимовинске штете у савременој југословенској правној теорији водеће место добило је схватање да је накнада за претрпљене болове оправдана, могућа и пожељна.⁽³⁾ При томе, накнада се не сматра новчаним изразом вредности проузроковане штете, него сатисфакцијом која се даје оштећеном у циљу успостављања, у границама могућности, онакве психичке и емотивне равнотеже каква је постојала пре наступања штете односно проузроковања болова оштећеном. А у условима робноновчане природе, каква још увек постоји и у Југославији, та сатисфакција може се постићи само посредством новца. У таквим условима новац је општи еквивалент који омогућава да се дође до неког добра чијом ће употребом оштећени прибавити себи неко задовољство које ће му учинити подношљивијим бол који трпи.

Овакво схватање о накнади неимовинске штете као сатисфакцији која се даје оштећеном у циљу поновног успостављања равнотеже у његовом психичком и емотивном животу, постепено и упорно освајало је позиције и у пракси југословенских судова после Другог светског рата. Данас је оно општеприхваћено, па судови признају оштећеном право на накнаду штете за претрпљене болове без обзира на то да ли је реч о физичким или психичким боловима. При томе, сматра се да је то један од облика накнаде неимовинске штете, па се и приликом решавања ових случајева примењују правила која важе за неимовинску штету уопште.

Еволуција правне теорије и поступања југословенских судова приликом решавања питања накнаде штете која се манифестује у трпље-

(3) М. Константиновић, *Облигационо право — општи део* (према белешкама са предавања средно др В. Капор), Београд, 1952; В. Спасић, *Питање накнаде неимовинске штете у нашем праву*, „Архив за правне и друштвене науке“, 1953 бр. 1-2, стр. 120-129; М. Вишњић: *Накнада болнице код неимовинске штете*, „Наша за конитет“, 1955, бр. 10-12, стр. 426; Р. Станковић, *О нематеријалној штети*, „Анали Правног факултета у Београду“, бр. 4 1956, стр. ; М. Митић, *Неколико напомена о накнади неимовинске штете*, „Правни живот“, бр. 1-2 1957, стр. 4-14; М. Радовановић, *Накнада неимовинске штете напете кривичним делима*, „Правни живот“, бр. 7 1957, стр. 1-9. П. Шулејић, *Нека питања сатисфакције за моралну штету*, „Правни живот“, бр. 9-10 1959, стр. 11-18; М. Торман, *Одговорност аутомобилиста*, Београд, 1959; V. Spaić, *Osnovi građanskog prava*, 3. изд. Sarajevo, 1961; О. Станковић, *Одмеравање новчане накнаде неимовинске штете*, „Анали Правног факултета у Београду“, бр. 1-2 1963, стр. 112-125; М. Торман, *Одговорност привредних организација за штету коју претрпе радници при раду*, Београд, 1965; О. Станковић, *Новчана накнада неимовинске штете*, Београд, 1968; М. Константиновић, *Облигације и уговори — Скица за Законик о облигацијама и уговорима*, Београд, 1969; М. Торман, *Одмеравање накнаде штете у грађанском праву*, Београд, 1969; S. Cigoj, *Odškodninsko pravo Jugoslavije*, Ljubljana, 1972; М. Грубач, *Накнада штете за неоправдану осуду и неосновано лишење слободе*, Београд, 1979; С. Стаменковић, *Накнада нематеријалне штете у „Радни односи и самоуправљање“*, бр. 10 1980; М. Торман, *Новчана накнада за физичке случајне смрти радника или наступања тешког инвалидитета од последица повреда на раду, и психичке болове*, Коментар Закона о облигационим односима, Београд, 1980, књ. 1, стр. 536. С. Перовић, *Облигационо право* 5. изд. Београд, 1981, Љ. Милошевић, *Облигационо право*, 6. изд. Београд, 1981. Ј. Радишић, *Облигационо право — општи део*, 2. изд. Београд, 1982.

њу психичких и физичких болова имала је за резултат и коначно уједначавање става југословенског законодавства приликом регулисања односа који настају поводом проузроковања овог облика штете. Наиме, текстови Грађанских законика који су важили на појединим подручјима Југославије до 1941. године углавном, са једним изузетком,⁽⁴⁾ признавали су оштећеном право на накнаду за претрпљене болове.⁽⁵⁾ Међутим, неколико година по завршетку другог светског рата, сачињено је више пројеката закона о накнади штете, у оквиру којих су учињена одступања од таквог става старог југословенског законодавства. Та одступања међутим нису изражена у Скици за Законик о облигацијама и уговорима,⁽⁶⁾ која је послужила као основа за израду Закона о облигационим односима. А овај Закон изрично предвиђа да „за претрпљене физичке болове, за претрпљене душевне болове, због умањења животне активности, наружености, повреде угледа, части, слободе или права личности, смрти блиског лица као и за страх суд ће, ако нађе да околности случаја, а нарочито јачина болова и страха и њихово трајање то оправдава, досудити правичну накнаду, независно од накнаде материјалне штете као и у њеном одсуству”.⁽⁷⁾

2. Став савременог југословенског законодавства изражен у Закону о облигационим односима тиче се принципијелног прихватања концепције о оправданости признавања оштећеном права на накнаду за болове који су му нанесени штетном радњом која обвезује одговорно лице. Међутим, Закон не решава низ питања која се поводом примене овога принципа могу поставити. Одговори на ова питања могу се наћи, углавном, у пракси југословенских судова, а добрим делом и у области правне теорије, која је инспирисана решењима упоредног права прилагођеним основним принципима савременог југословенског друштва.

Једна група таквих питања тиче се саме одговорности и субјеката који се могу појавити као одговорна односно као оштећена лица. Тако, пре свега, то су питања основа одговорности за штету која се манифестује у облику психичких односно физичких болова, као и питања основа за искључење такве одговорности. — Затим, у тесној вези се питањем основа одговорности је и питање која се лица могу обвезати на накнаду за болове који су проузроковани оштећеном. — Најзад, у ову групу питања спадају и она која се односе на круг лица која могу остваривати право на накнаду таквог облика неимовинске штете и, у вези с тим, питање преносивости права на накнаду за претрпљене болове.

Друга група питања, која представљају, у ствари, и срж проблема накнаде за претрпљене болове, тичу се саме накнаде и поступка за њено остваривање. — Једно од основних у овој групи питања је питање облика накнаде који се може сматрати адекватним за ублажавање последица штете коју је претрпео оштећени. — Друго основно питање које се овде поставља је оно које се тиче обима накнаде, мерила за његово одређивање и свега онога што може утицати на утврђивање висине накна-

(4) Општи имовински законик за Црну Гору (Богшићев законик).

(5) § 820 српског Грађанског законика и 1325 Општег грађанског законика.

(6) М. Константиновић, *Облигације и уговори — Скица за Законик о облигацијама и уговорима*, Београд, 1969 (члан 163).

(7) Чл. 200 ст. 1 Закона о облигационим односима од 1978. године, „Службени лист СФРЈ” бр. 29/78.

де за претрпљене болове. — Најзад, у ову групу питања спадају и она која су везана за поступак остваривања права на накнаду овог облика неимовинске штете, при чему нарочиту пажњу заслужују питања могућности измене досуђене накнаде за претрпљене болове и преносивости права на накнаду.

3. У оквиру проблема одговорности за штету која се манифестује у облику физичких или психичких болова поставља се, као основно, питање да ли право на накнаду ове штете зависи од постојања одређеног основа одговорности, или се оно признаје оштећеном без обзира на основ по којем се обвезује одговорно лице на накнаду за болове које је оштећени претрпео. Наиме, поставља се питање да ли ће оштећени имати право на накнаду за претрпљене болове само у случају кривице одговорног лица, или ће он то своје право моћи да остварује и онда када се одговорност за овај облик неимовинске штете заснива на ризику, односно, када проистиче из неког уговорног односа у којем су се, пре наступања штете, налазили одговорно и оштећено лице.

Пракса југословенских судова и савремена правна теорија дају потврдан одговор на ово питање. А то значи да, без обзира на основ одговорности, оштећени има право на накнаду за претрпљене болове. При томе, полази се од чињенице да за утврђивање ма ког облика штете није релевантно у каквом односу су се налазили одговорно и оштећено лице пре наступања штете. Битно је да проузрокована штета треба да буде накнађена у границама стварног оштећења. Међутим, ако би право оштећеног на накнаду за претрпљене болове зависило од основа обвезивања одговорног лица на ту накнаду, очигледно је да би обештећење било испод границе стварног оштећења. Осим тога, аргумент на којем југословенски судови заснивају своје одлуке о признавању оштећеном права на накнаду за претрпљене болове без обзира на основ одговорности је тај, да су интензитет, трајање и последице претрпљених болова исти и у случају када неко лице одговара по основу кривице, ризика или уговора који је закључен између њега и оштећеног пре наступања штете.⁽⁸⁾ Најзад, ирелевантно је и то на који су начин проузроковани болови оштећеном, него је одлучујући интензитет и трајање тих болова. У том смислу оријентише се и новија пракса југословенских судова која је усвојила принцип да се не може оштећени одбити од захтева за накнаду неимовинске штете по основу претрпљених физичких болова само зато што су изазвани таком телесном повредом ако су они јаког или средњег интензитета и дужег трајања.⁽⁹⁾

У вези с тим, у савременом југословенском праву не постоје посебна правила која би искључивала или ограничавала одговорност за штету која се манифестује у облику физичких или психичких болова, а која је настала приликом обављања појединих опасних, али друштвено корисних делатности, као што су саобраћај, индустријска производња и сл.

Тако, на пример, и приликом решавања случајева штете коју претрпе радници у току рада, југословенски судови инспиришу се данас

⁽⁸⁾ Пресуда Врховног суда НР Србије Гж. бр. 1505/57; Евиденција судске праксе у Врховном суду НР Србије (Накнада штете — VI).

⁽⁹⁾ Решење Окружног суда у Шибенику Гж. бр. 147/80; Збирка судских одлука, Београд, 1980, књига 5, св. 2, одлука бр. 135, стр. 128.

општеприхваћеном концепцијом да је новчана накнада за претрпљене болове сатисфакција која се даје оштећеном у циљу успостављања психичке и емотивне равнотеже која је постојала пре проузроковања штете. Полазећи од ове концепције, судови обвезују привредне организације да раднику који за време рада претрпи телесну повреду, накнаде и неимовинску штету коју он трпи због унакажености, страха и болова како би му се на тај начин омогућило да, у накнаду за оно што је претрпео и трпи, прибави себи неко друго задовољство у животу.(10) Обвезујући радне организације на накнаду за болове који су раднику проузроковани у току рада, судови стоје на становишту да чак и шиканозно поступање органа организације удруженог рада према раднику које је проузроковало само нематеријалну штету раднику (физичке и душевне болове) може бити ваљан основ за досуђивање новчане накнаде, због околности случаја, а нарочито јачина бола и њихово трајање то оправдавају.(11)

Одговорност радне организације са којом је радник удружио свој рад не може се искључити чак ни у свим случајевима кривике радника којом је он допринео проузроковању телесне повреде због које трпи унакаженост и болове. Искључењу ове одговорности и ослобађању од обавезе накнаде за претрпљене болове има места само у случају када се утврди постојање намере оштећеног радника да проузрокује штету у току рада, као и то да је штета резултат искључиво његове намере. Међутим, ако је радник својом намером само допринео проузроковању штете, одговорност радне организације може бити само ограничена, али не и искључена. А то значи да и у том случају радник има право на накнаду за претрпљене болове, с тим што је обим тога права ограничен сразмерно обиму у којем је он својом кривицом допринео проузроковању штете због које он трпи унакаженост и болове.

Ограниченој одговорности, односно признавању права на накнаду у ограниченом обиму има места и у случају када оштећени претрпи болове који су последица неке радње или поступања чије је предузимање он сам захтевао у циљу побољшања свог здравственог стања односно свога изгледа, као што је, на пример, предузимање операције у области естетске хирургије.

Наиме, ни у том случају не може се искључити одговорност извршиоца такве радње, с обзиром на то да он те радње врши као стручњак коме правила његове професије налажу да их обави савесно и само у случају када постоје изгледи да њихов исход може бити повољан за лице на коме се те радње предузимају. Полазећи од тога, југословенски судови приликом решавања таквих случајева сматрају да има места подели ризика између оштећеног који је захтевао предузимање одређених радњи и лица које их је извршило и тиме проузроковало физичке односно психичке болове оштећеном.(12) А то значи да се и у таквим случајевима оштећеном признаје право на накнаду за болове које је

(10) Одлука Врховног суда Југославије Рев. бр. 1427/65; „Билтен Врховног суда Југославије”, Београд, бр. 16, 1965, стр. 29.

(11) Решење Врховног суда СР Хрватске Рев. бр. 988/79; „Збирка судских одлука”, Београд 1979, књига 4, свеска 4, одлука бр. 274, стр. 160.

(12) Одлука Врховног суда Југославије Рев. бр. 1427/65; „Билтен Врховног суда Југославије”, Београд, 1965, бр. 16, стр. 29.

претрпео, али не у оном обиму који би му се признавао у случају да сам није инсистирао да се предузму радње које су имале за последицу проузроковање болова, Јер, и у области накнаде штете за претрпљене болове новија пракса југословенских судова примењује принцип према којем оштећени има право на накнаду неимовинске штете у смислу чл. 186. Закона о облигационим односима, и то заједно са затезном каматом која се рачуна од тренутка доспелости штете.(13)

4. У тесној вези са питањем основа одговорности и њеног ограничења односно обима накнаде оштећеном за претрпљене болове је и питање круга лица која се могу обвезати на ову накнаду. Наиме, поставља се питање да ли се као одговорна лица могу појавити, поред физичких, и правна лица и која. Нарочито, да ли се држава, државни органи и установе могу обвезати као одговорна лица на накнаду за болове које је оштећени претрпео.

Правна теорија и пракса југословенских судова не праве разлику у погледу својства субјеката који се могу обвезати на накнаду овог облика неимовинске штете. Јер, полази се од тога да су у имовинско-правним односима сви субјекти једнаки у погледу својих права и обавеза. Ако би се правило неко разликовање између субјеката с обзиром на њихова овлашћења у области јавног права, неминовно би се прекршио основни принцип у области накнаде штете, према којем свако лице, које претрпи неку штету има право на њену интегралну накнаду. А ако би се, с обзиром на одређена својства одговорних лица, оштећеном признало право на накнаду само имовинске штете, у низу случајева а нарочито у случајевима штета проузрокованих у току рада, оштећени не би добио интегралну накнаду с обзиром на то да не би био обештећен и у својим неимовинским добрима, која су му повређена унакаженошћу и боловима које је претрпео.

Када је реч о потпуном обештећењу оштећеног, има места и питање да ли и у ком обиму осигурање од одговорности покрива и накнаду за претрпљене болове. Ово питање нарочито се поставља у случајевима штета проузрокованих у области саобраћаја и штета проузрокованих у току рада. Јер, сама природа осигурања од одговорности у овим случајевима искључује одговорност радне организације за штете које су последица обављања одређене делатности и управљања производним процесом.

Према основним правилима југословенског права осигурања, осигуравајући завод накнађује раднику све штете које је при раду претрпео, осим оних које би одговорна лица у радној организацији намерно проузроковала раднику. А то значи да осигурање од одговорности покрива и накнаду за претрпљене болове као део интегралне штете која је проузрокована раднику у току рада. — Исти је случај и код осигурања од одговорности за штете настале у саобраћају и за оне које су последица других опасних, али друштвено корисних делатности. С обзиром на то да ово осигурање покрива и накнаду за претрпљене болове, положај оштећеног је знатно повољнији у погледу остваривања његовог

(13) Начелни став бр. 1/79 XI заједничке седнице Савезног суда, републичких и покрајинских врховних судова и Врховног војног суда; „Збирка судских одлука“, Београд, 1979, књига 4. св. 1, стр. 43.

права на накнаду, него у случају када би то своје право остваривао непосредно према одговорном лицу. Јер, он то своје право остварује независно од солвентности осигураног лица које је одговорно за проузроковање штете која се манифестује у облику физичких и психичких болова оштећеног.

У вези са осигурањем од одговорности за штете коју претрпи радник у току рада, може се поставити и питање у каквом односу стоје ово осигурање и социјално осигурање. Наиме, поставља се питање да ли постојање социјалног осигурања радника искључује његово право на накнаду које он има према осигурачу лица које одговара за штету коју је он претрпео и која се, између осталог, манифестовала у облику његових физичких и психичких болова. При томе, нарочити значај има питање, да ли социјално осигурање признаје оштећеном допунску накнаду за претрпљене болове, поред накнаде која му се признаје за телесно оштећење односно професионално оболење због чега му је умањена радна способност и животна активност.

Досадашња пракса југословенског Социјалног осигурања показује да накнада коју, по овом основу, добија осигураник за штету коју је претрпео при раду, не укључује и допунску накнаду за претрпљене болове. Накнада по основу социјалног осигурања исплаћује се паушално и покрива само штету која се манифестује у облику телесног оштећења односно професионалне болести проузроковане у току рада. Зато она по свом обиму скоро никад није адекватна стварно претрпљеној штети. С обзиром на то, југословенски судови стоје на становишту да оштећени има право да захтева накнаду од одговорног лица односно од његовог осигурача у оном њеном делу који није покривен инвалиднином по основу социјалног осигурања.⁽¹⁴⁾ А тај део накнаде скоро увек обухвата и накнаду за физичке и психичке болове које је оштећени претрпео.

5. Међу питањима која се тичу основа одговорности и признања права на накнаду за болове које је оштећени претрпео, заслужује пажњу и питање круга лица која могу остваривати право на накнаду овог облика неимовинске штете, односно питање преносивости овог права. Наиме, поставља се питање да ли се право на накнаду за болове може признати само лицу које их је претрпело, или се оно може и под којим условима признати још и лицима која се са оштећеним налазе у родбинским или неким другим односима. При томе, ваља разликовати две ситуације.

Једна од њих постоји онда када је оштећеном већ признато право на накнаду за претрпљене болове, па се поставља питање преносивости тога права. Приликом решавања овог питања мора се имати у виду, привинство, природа права на накнаду за болове. С обзиром на то да је ово право везано за личност сâмог оштећеног, њега једино он може и остваривати. Наследници оштећеног то не могу чинити, али они могу да наследи дospelа потраживања која произлазе из права на накнаду које је остварио оштећени.

⁽¹⁴⁾ Пресуда Врховног суда НР Србије Гж. бр. 1104/54; Евиденција судске праксе у Врховном суду НР Србије (Накнада штете VI); Пресуда Врховног суда НР Хрватске Гж. бр. 385/53; „Збирка судских одлука врховних судова донетих у кривичном и грађанском судском поступку“, Београд, 1954, одлука бр. 164.

Савремена југословенска правна теорија стоји на становишту да се остваривање права на накнаду за болове које је претрпео оштећени не може пренети на његове наследнике. А то значи да наследници не могу тражити накнаду за болове које је *de cuius* претрпео пре своје смрти, ако он сам није био поднео захтев за остваривање овог свога права. Међутим, новија пракса југословенских судова усвојила је концепцију да наследници имају ово право само у случају када је пре смрти *de cuius* била донета правоснажна судска одлука којом му се признаје право на накнаду за претрпљене болове односно ако је о томе постигнут споразум између њега и одговорног лица.(15) Ова концепција добила је своју потврду и у југословенском Закону о облигационим односима, који изричито прописује да „потраживање накнаде нематеријалне штете прелази на наследнике само ако је признато правоснажном одлуком или писменим споразумом”.(16)

У оквиру питања круга лица којима се признаје право на накнаду за болове, заслужује пажњу и ситуација лица чија су осећања повређена због болова које трпе оштећени. Наиме, независно од права оштећеног на накнаду за болове које он сам трпи, поставља се питање да ли право на болнину имају и његови рођаци и брачни друг, који трпе болове гледајући физичке патње које подноси оштећени и негујући га.

Југословенска правна теорија и пракса судова дају потврдан одговор на ово питање. — При томе, међу правним теоретичарима било је доста присталица мишљења да право на накнаду за патње које трпе због оштећења телесног интегритета оштећеног, односно због његове смрти треба признати, осим блиским рођацима и брачном другом, и лицима која је он издржавао. — Међутим, у пракси југословенских судова нису забележени случајеви признавања права на накнаду за претрпљене болове овим лицима, а поступак судова није било уједначено ни у погледу признавања овог права свим блиским рођацима. Наиме, приликом решавања случајева штете која се манифестовала као психички бол родитеља и деце судови су, без изузетка, овим лицима признавали право на накнаду. Овакав став судова добио је своју потврду и у оквиру новијих начелних ставова југословенских врховних судова.(17) Међутим, у случајевима када су се браћа и сестре оштећеног појављивали као подносиоци захтева за накнаду овог облика неимовинске штете, судови су своје одлуке заснивали на дијаметрално супротним ставовима. Тако, у великом броју случајева право на накнаду за претрпљени бол због губитка брата или сестре судови нису признавали,(18) али су у пракси забележени и случајеви у којима је досуђивана накнада за претрпљени психички бол и у овим случајевима, истина само под одређеним условима, од којих је најзначајнији живот у заједници са оштећеним.(19) Новија суд-

(15) Закључак Грађанског одељења Врховног суда Југославије од 19. јуна 1968. године; Енциклопедија судске праксе у Врховном суду Југославије; Одлука Врховног суда Југославије Рев. бр. 319/73; „Привредно-правни приручник”, бр. 4, 1975, стр. 59.

(16) Чл. 204 ст. 1 Закона о облигационим односима од 1978. године, „Службени лист СФРЈ” бр. 29/78.

(17) Начелни став бр. 2/77 VII заједничке седнице Савезног суда, републичких и покрајинских судова и Врховног војног суда; „Збирка судских одлука”, 1978, књига 3. свеска 2, стр. 83.

(18) Пресуда Врховног суда Југославије Рев. бр. 1177/64; „Билтен Врховног суда Југославије”, бр. 16, 1965, стр. 29.

(19) Пресуда Врховног суда Југославије Рев. бр. 3549/64; „Билтен Врховног суда Југославије”, бр. 15, 1965, стр. 19.

ска пракса признаје право на накнаду за душевне болове чак и пасторци, под условом да је заједно живела и била повезана са очухом као да је његово дете.(20) Ова концепција према којој треба признати право на накнаду за претрпљене душевне болове и лицима која су блиска оштећеном нарочито ће доћи до изражаја у случајевима када се оштећеном, због нарочито тешких физичких оштећења која су имала за последицу уништење можданих центара, не признаје право на накнаду за болове зато што се сматра да их он и не осећа јер их није свестан.(21) У тим случајевима лица која су му блиска и која живе у заједници са оштећеним трпе исте, па чак и јаче, психичке болове као у случају смрти оштећеног, па, независно од тога што се ово право не признаје оштећеном, њега треба признати лицима која су му блиска.

Концепција према којој се признаје право на накнаду за претрпљене болове, под одређеним условима, и лицима која су блиска оштећеном, постепено је добијала своју афирмацију и у теорији и у пракси да би коначно добила своје место и у југословенском законодавству о овој материји. Наиме, према Закону о облигационим односима, право на накнаду за психичке болове које трпе због смрти односно због нарочито тешког инвалидитета оштећеног признаје се само члановима уже породице (брачном другу, деци, родитељима), док се браћи и сестрама, па чак и ванбрачном другу, таква накнада може досудити само у случају када је између њих и умрлог постојала трајнија заједница живота.(22) На тај начин даје се приоритет чињеници заједничког живота и она је одлучујућа када је реч о праву на накнаду за душевне болове браће, сестара и ванбрачног дуга оштећеног.

6. Међу питањима која се тичу саме накнаде за претрпљене болове, нарочиту пажњу заслужује питање облика ове накнаде, с обзиром на то да она показује одребене специфичности у поређењу са накнадом за остале облике неимовинске штете. Наиме, док се накнада за повреду части и угледа као и накнада за повреду осећања могу сматрати самосталним у односу на сам факт проузроковања штете, накнада за болове појављује се као допунска уз основну, која у већини случајева обухвата трошкове лечења, рехабилитације и изгубљену зараду.

С обзиром на то, у југословенској правној теорији искристалигало се мишљење да накнада за претрпљене болове садржи елементе поменутих самосталних облика накнаде неимовинске штете, али се не може изразити у облицима који су специфични и адекватни накнади за повреду части и угледа и за повреду осећања. Накнада за болове које је оштећени претрпео, може се изразити само у новцу који представља одговарајућу сатисфакцију за болове које је оштећени претрпео, али та новчана накнада не може се ни у ком случају сматрати његовим интегралним обештећењем. — Овакав став правне теорије усвојен је данас и у пракси југословенских судова, који приликом доношења одлука о накнади за претрпљене болове воде рачуна о томе да новчани износ болнине

(20) Пресуда Врховног суда Хрватске Гж. бр. 4285/76; „Збирка судских одлука“, Београд, 1978, књига 3, свеска 2, одлука бр. 187, стр. 181.

(21) Службена Већница СР Словеније Инсп. бр. 215/80; „Збирка судских одлука“, Београд, 1980, књига 5, свеска 4, одлука бр. 281, стр. 77.

(22) Чл. 201 Закона о облигационим односима од 1978. године; „Службени лист СФРЈ“ бр. 29/78.

буде адекватан боловима оштећеног као једном облику неимовинске штете. — Међутим, не постоје законска правила која би утврђивала облик и обим накнаде за претрпљене болове, него је то препуштено суду који је боље упознат са околностима сваког појединог случаја. При томе, суд је везан само основним принципима који се тичу одмеравања накнаде штете уопште, као и постојањем одређених околности које је дужан да узме у обзир приликом одмеравања ма ког облика неимовинске штете.

7. Основни принцип о коме суд свакако мора водити рачуна приликом одмеравања накнаде за болове је, да новчани износ који се даје као сатисфакција оштећеном омогућава прибављање задовољења за претрпљене болове и, на неки начин, враћање у стање у којем се налазио пре наступања штете. При томе, прописи не предвиђају ни у пракси се не примењују никакве тарифе приликом одмеравања накнаде за болове. Јер, подношење физичких, а нарочито психичких, болова је релативно и тесно везано како за физичку конституцију оштећеног, тако и за његову психичку уравнотеженост и стање његовога духа. Зато не постоји ни законско ограничење висине накнаде за претрпљене болове, него је њен износ ограничен искључиво стварним обимом претрпљене штете манифестоване у облику болова. А тај обим утврђује суд, водећи рачуна о томе да се оштећени обештети у потпуности, али не више од тога. Наиме, новија пракса југословенских судова стоји на становишту да приликом утврђивања висине новчане накнаде за неимовинску штету уопште суд треба, у смислу чл. 200 ст. 2 Закона о облигационим односима, да има у виду значај повређеног добра и циљ накнаде, пазећи при томе „да се накнадом не погодује тежњама које нису спојиве са њеном природом и друштвеном сврхом, полазећи код утврђивања критеријума који утичу на висину ове накнаде, и од начела правичности, примерености и солидарности“.(23)

Међутим, приликом утврђивања висине новчане накнаде за претрпљене болове, суд није везан само овим основним принципима одмеравања накнаде штете уопште и осталих облика неимовинске штете. Он је, наиме, дужан да води рачуна и о постојању одређених околности које могу утицати на висину накнаде штете. То су, на пример, кривица штетника, кривица оштећеног, имовинске прилике штетника и оштећеног и слична мерила која су заједничка и подједнако својствена и случајевима имовинске и неимовинске штете. При томе, нарочити значај има основна кривица за штету која је имала за последицу проузроковање болова оштећеном.

Поред ових мерила која се узимају у обзир приликом одмеравања накнаде у свим случајевима штете, један критеријум је нарочито карактеристичан за случајеве штете манифестоване у облику болова. То је степен и трајање бола који је оштећеном проузрокован повредом његових неимовинских добара, као што су његов телесни интегритет и његова осећања. Узимајући у обзир и овај момент, судови утврђују висину накнаде за претрпљене болове, водећи при томе рачуна да њен обим не

(23) Начелни став бр. 5/79 XII заједничке седнице Савезног суда, републичких и покрајинских врховних судова и Врховног војног суда; „Збирка судских одлука“, Београд, 1979, књига 4. свеска 2, стр. 49.

пређе границе стварно претрпљеног бола. У том смислу поступају југословенски судови када решавају случајеве неимовинске штете манифестоване у облику бола. Наиме, примењујући принцип да се накнади сва штета коју је оштећени претрпео, али не више од тога, судови приликом одлучивања о висини накнаде за претрпљене болове имају у виду, поред природе оштећења, и степен и трајање бола који је последица тога оштећења.⁽²⁴⁾ На тај начин постиже се циљ због којег је накнада установљена и спречава њено претварање у неосновано богаћење оштећеног.

8. — С обзиром на мерила која се примењују приликом одмеравања накнаде за претрпљене болове, не би се могло рећи да се поступак за остваривање права на ову накнаду, у суштини, разликује од поступка за остваривање права на накнаду осталих облика штета које су последица напада на физички интегритет оштећеног. Зато остваривање овога права не ствара посебне тешкоће приликом покретања поступка за накнаду штете која је последица повреде личног интегритета оштећеног. Наиме, остваривање права на накнаду за претрпљене болове представља само део остваривања права на интегралну накнаду.

У оквиру питања која се тичу поступка за остваривање права на накнаду за претрпљене болове посебну пажњу заслужује питање могућности измене досуђене накнаде. Овом питању нарочито има места у случају када је накнада за болове досуђена у облику новчане ренте за унакаженост и физичке и психичке болове које оштећени због тога трпи. — С обзиром на могућност да се стање оштећеног временом погорша и да његови болови постану интензивнији и трајнијег карактера, једном досуђена накнада не би више могла да се сматра његовим интегралним обештећењем. Међутим, с обзиром и на могућност да унакаженост буде отклоњена односно умањена неком накнадном хирушком интервенцијом или на други начин, висина досуђене накнаде не би више представљала интегрално обештећење него би се претворила у стицање без основа.

У циљу отклањања ових негативних последица које могу наступити због измењених околности у здравственом стању оштећеног, Закон о облигационим односима предвиђа могућност измене једном досуђене накнаде, прописујући да „суд може на захтев оштећеника за убудуће повећати ренту, а може је на захтев штетника смањити или укинуги, ако се знатније промене околности које је суд имао у виду приликом доношења раније одлуке“.⁽²⁵⁾

Када је реч о поступку остваривања права на накнаду за претрпљене болове, не може се мимоићи ни питање преносивости овога права. Јер, мада је право на накнаду за болове по својој природи лично право, па га може остваривати само оштећени, потраживања која произилазе из овог оствареног права су по својој природи имовинска. С обзиром на то да су потраживања из права на накнаду за претрпљене болове имовинске природе, она се могу пренети на друга лица са којима се оштећени налази у неком правном односу, а не само на његове наследнике.

⁽²⁴⁾ Решење Савезног врховног суда Гж. бр. 117/56; „Збирка судских одлука“, Београд, 1956, књига I, свеска 3, одлука бр. 697, стр. 152; Решење Врховног суда СР Хрватске Рев. бр. 988/79; „Збирка судских одлука“, Београд, 1979, књига 4, свеска 4, одлука бр. 274, стр. 160.

⁽²⁵⁾ Чл. 196 Закона о облигационим односима од 1978. године; „Службени лист СФРЈ“ бр. 29/78.

То је став и југословенске правне теорије и судске праксе, који је нашао своје место и у оквиру Закона о облигационим односима. Према овом Закону, потраживање накнаде нематеријалне штете које је признато правоснажном судском одлуком или писменим споразумом може бити предмет уступања, пребијања и принудног извршења.(26) А то значи да потраживање из права на накнаду за претрпљене болове може да буде и предмет преноса, односно забране од стране повериоца оштећеног.

*

Аналитичка разматрања свих поменутих питања која се тичу накнаде за претрпљене болове доводе до закључка да је у савременом југословенском праву Законом о облигационим односима коначно и изричито усвојена концепција о оправданости накнаде за претрпљене болове и да су прописана основна правила за њено остваривање. Може се рећи да данас у југословенском праву постоје одговарајући инструменти и материјалног и процесног права за остваривање права оштећеног на накнаду за болове који су му проузроковани нечијом штетном радњом, а ти инструменти изграђивани су, углавном у пракси југословенских судова, да би коначно добили свој стабилан ослонац у Закону о облигационим односима. Помоћу ових инструмената обезбеђује се и у области неимовинске штете манифестоване у облику бола доследна примена принципа интегралне накнаде претрпљене штете уз спречавање њеног претварања у неосновано богаћење оштећеног.

SUMMARY

COMPENSATION FOR SUSTAINED PAINS IN YUGOSLAV LAW

After giving a short review of the development of the concept of compensation for sustained pains, the author states that the conception of this compensation, especially in the form of money, is widely accepted in Yugoslav law as a form manifesting compensation of nonproperty damage, and that this form of compensation, according to its legal nature, represents a satisfaction given to the injured person because the feelings of that person have been hurt, being a part of this personal integrity. Making that a starting point of her discussion, the author devotes a good part of the essay to the analysis of those questions which are related to the problem of compensation for sustained pains, but have not been solved within the Law of Obligations. That is, although this Law has adopted the principle of acceptance of the right of the injured person to be compensated for pains sustained by the damaging activity and constituting a liability of the responsible person, save the fundamental rules for the regulation (solution) of such cases, it does not contain detailed provisions for a number of questions which may be posed in regard to this principle.

One group of such questions deals with liability and the factors which may appear as liable, respectively, injured persons. They are: basis of liability, basis of exemption from liability, the number of persons obligated to compensation for sustained pains caused to the injured person and the

(26) Чл. 204 ст. 2 Закона о облигационим односима од 1978. године; „Службени лист СФРЈ” бр. 29/78.

number of persons having the opportunity of realization of the right of such compensation of such form of non-property damage. The second group of questions deals with the compensation for sustained pains and the procedure for its realization. One of the main in this group is the question of form of compensation which may be considered adequate for the lessening of the consequences of the damage sustained by the injured person. Besides, this group also includes the questions concerning: scope of compensation and the criteria for the determination of the amount, and the procedure for the realization of this right.

On the basis of analytical consideration of these questions, taking into account the practice of Yugoslav courts, the author concludes that the contemporary Yugoslav law, not only by means of the Law of Obligations has expressly adopted the conception of justness of the compensation for sustained pains and prescribed the main principles for its realisation, but also it has the instruments of the material and procedure law developed mainly through practice of Yugoslav courts for the realisation of this right. These instruments provide for the application of the principle of integral compensation in the field of non-material damage, accompanied by the prevention of its transformation into unlawful acquisition of wealth on part of the injured person.

RÉSUMÉ

LA COMPENSATION POUR LES DOULEURS SUBIES DANS LE DROIT YOUGOSLAVE

Après un bref aperçu du développement de l'idée de la compensation pour les douleurs subies l'auteur constate que la conception de cette compensation surtout en argent, est aujourd'hui généralement admise dans le droit yougoslave comme une forme dans laquelle se manifeste la réparation du dommage moral, et que cette forme de compensation, par sa nature, est la satisfaction qu'on donne à la personne endommagée parce que l'atteinte a été portée à ses sentiments en tant que partie de son intégrité personnelle. En partant de ce fait, l'auteur a consacré la plus grande partie de ses observations à l'analyse des questions qui se rattachent au problèmes de la compensation pour les douleurs subies qui n'ont pas été entièrement résolues dans le cadre de la Loi yougoslave relative aux rapports d'obligation. En effet, quoiqu'il adopte expressément le principe de la reconnaissance à la personne endommagée du droit à la compensation pour les douleurs subies qui lui ont été causées par l'acte dommageable, cette Loi, à l'exception des règles fondamentales pour le règlement de ces cas, ne contient pas des règles plus détaillées sur une série de questions qui peuvent se poser à l'occasion de l'application de ce principe.

Un groupe de ces questions se rapporte à la responsabilité même et aux sujets qui peuvent apparaître comme responsables ou comme personnes endommagées. Ainsi, ce sont les questions: du fondement de la responsabilité, du fondement pour l'exclusion de cette responsabilité, du cercle des personnes qui peuvent être obligées de compenser pour les douleurs qu'elles ont causées à la personne endommagée et le cercle des personnes qui peuvent réaliser le droit à la compensation d'une telle forme de dommage moral. — Le deuxième groupe de questions se rapporte à la compensation pour les dommages subies et de la procédure pour sa réalisation. Une des questions fondamentales dans ce groupe est la question de la forme de la compensation qui peut être considérée comme adéquate pour l'atténuation des conséquences du dommage que la personne endommagée a subi. En outre, dans ce groupe de questions sont comprises aussi celles qui se rapportent: au volume de la compensation et au critère pour la détermination de son montant, ainsi que de la procédure pour la réalisation du droit à la compensation de cette forme de dommage moral.

En vertu des examens analytiques des questions mentionnées et après avoir consulté la pratique des tribunaux yougoslaves, l'auteur conclut que le droit yougoslave contemporain a non seulement par la Loi relative aux rapports d'obligation définitivement et expressément adopté la conception relative au bien-fondé de la compensation pour les douleurs subies et prescrit les règles fondamentales pour sa réalisation, mais aussi qu'il dispose des instruments du droit matériel et du droit de procédure, en général, dans la pratique des tribunaux yougoslaves pour la réalisation du droit de la personne endommagée pour les douleurs qui lui ont été causées par l'action dommageable d'une personne. Ces instruments donnent la possibilité que même dans le domaine du dommage moral qui s'est manifesté sous forme de douleurs soit appliqué le principe de la compensation intégrale tout en empêchant sa transformation en enrichissement injuste de la personne endommagée.